

Janusz Lehmann

"Soobszczenija", T. 24-25, 1969 :
[recenzja]

Ochrona Zabytków 24/2 (93), 157-159

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH*

SOBSZCZENIA. Wyd. Ministerstwo Kultury SSSR — Wsiesojuznaja Centralnaja Nauczno-Issledowatelskaja Laboratorija po Konserwacji i Restawracji Muzejnych Chudożestwiennych Cennostej (WCNILKR) Moskwa. Wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne.

Tom 24—25 (1969), 192 strony, ilustracje. Dodatek — tablice do artykułów.

Do tomu 24—25 Soobszczeniji należą Materiały Instruktażowe dla Pracowni Konserwatorskich w Muzeach, wydane jako Zeszyt III materiałów Soobszczeniji. Liczy 59 stron. Streszczenia artykułów w jęz. angielskim.

Ju. I. Grenberg. *Analityczeskije metody i ich wozmożnosti pri tiechniko-tiechnologičeskom izuczenii proizwiedienij žiwopisi. (Metody analityczne i ich moźliwości w tiechnično-tiehnologičesnym badaniu dzieł malarstwa)*, s. 2—50, 27 il. Rozpatruje przydatność najbardziej rozpowszechnionych metod badania fizyko-chemicznego dla praktycznej działalności muzealnych pracowni konserwacji malarstwa sztalugowego. Rozróżnia metody niszczące, przy zastosowaniu których potrzebne jest pobieranie prób materiału zabytku do zbadania, w trakcie którego materiał próby ulega zniszczeniu i metody nieniszczące, obywające się bez pobierania prób. Wśród metod nieniszczących zajmuje się metodami optycznymi, a mianowicie: badanie w świetle widzialnym, przy różnych powiększeniach, w świetle skośnym i świetle monochromatycznym — sodowym, badanie kolorymetryczne, badanie w promieniach pozafioletkowych i badanie w promieniach podczerwonych; badania rentgenograficzne, elektronografię — pod którą rozumie rejestrację na kliszy fotograficznej promieniowania typu rentgenowskiego wzbudzonego naświetleniem obiektu (powierzchni) twardym promieniowaniem rentgenowskim lub promieniowaniem gamma izotopów promieniotwórczych. Metoda ta pozwala badać malowidła na metalu i ścianie, i fotografię wzmacniającą kontrasty. Z metod niszczących omawia analizę chemiczną, badania mikroskopowe przekrojów przez warstwy malarskie, analizę spektrograficzną, rentgenograficzną i dyfraktometryczną. Podane dla każdej metody charakterystyka i możliwości wykazują stopień przydatności w badaniach malarstwa sztalugowego w zakresie potrzeb określonym przez praktykę muzealną. Szczególną uwagę zwrócono na zagadnienie interpretacji wyników badań uzyskanych przy zastosowaniu omówionych metod. Bibliografia 46 pozycji.

W. W. Filatow, *Primienienije fiziczeskich metodow issledowanija pri izuczenii stiennoj žiwopisi. (Zastosowanie fizycznych metod analizy przy badaniu malarstwa ściennego)*, s. 50—58, 4 il. Sprawozdanie z badań malowideł ściennych Sofijskiego Soboru w Nowogrodzie, Uspieńskiego Soboru we Włodzimierzu metodami mikroskopowych przekrojów poprzecznych przy zastosowaniu szlifów cienkich, analizy pigmentów metodą spektrografii emisyjnej i fotografii w pozafioletcie. Przedstawiając program badań i uzasadniając wybór metod analizy fizycznej autor omawia specyficzne cechy techniczne i kolorystyczne tego typu malarstwa ściennego XI—XIII w., odróżniające je od techniki i kolorystyki ikon i mozaik. Na tym tle interpretuje wyniki badań i określa warstwy oryginalne, przemalowania i ubytki. Podaje w których przypadkach mimo przemalowań i uzupełnień zachowano pierwotne koncepcje kolorystyczne i formalne, a w których przypadkach uległy one deformacji. Za najbardziej zdeformowane uznaje malowidła na kopule nowogrodzkiego soboru św. Zofii. Tak szczegółowa i daleko idąca interpretacja stanu zachowania nie byłaby możliwa gdyby autor dysponował tylko wynikami badań prowadzonych normalnymi metodami wizualnymi. Bibliografia 2 pozycje.

M. P. Wikturina. *Rientgienograficzeskoje issledowanije eksponatow na apparacie Rum-7. (Rentgenograficzne badanie eksponatów przy pomocy aparatu RUM 7)*, s. 58—64, 4 il. W artykule przedstawiono metodykę rentgenografii eksponatów malarstwa i zdobnictwa przy użyciu aparatu rentgenowskiego R.U.M.7 produkcji radzieckiej. Obok rentgenografii jednostronnie malowanych obrazów omówiono sposoby zastosowania stratografii, rentgenografii kątowej do badania obrazów temperowych malowanych dwustronnie na drewnie.

T. I. Berlin. *Primienienije spiektralnogo analiza dla issledowanija pigmentow i krasok žiwopisi. (Zastosowanie analizy spektrograficznej do badania pigmentów i farb malarskich)*, s. 65—77, 31 il. W artykule omówiono analityczne badanie pigmentów i farb stosowanych w malarstwie ściennym przy zastosowaniu jakościowej i ilościowej analizy spektrograficznej. Opisano sposoby pobierania prób z malowideł, ich przygotowanie do badań mikroskopowych, nanoszenia mikroskopowych ilości próby z określonych warstw na elektrody, sporządzania spektrogramów i ich odczytywania. Dołączono krótką charakterystykę 31 najczęściej spotykanych pigmentów mineralnych i ich spektrogramy z uwidocznionymi liniami charakterystycznymi. Poza opisa-

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw

zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrona Zabytków”, s. 69.

niem spektrograficznej metody badania pigmentów znajdujemy w artykule bardzo ciekawe omówienie wyników badań pigmentów szeregu malowideł z terenu ZSRR i Bułgarii przy pomocy mikroanalizatora laserowego L.M.A. 1, prod. Carl Zeiss, Jena. Bibliografia 5 pozycji.

A. L. Dub. *Mietodika izgotowlenija i isledowanija mikroszlifow maslanoj žiwopisi. (Metodyka przygotowania i badania mikroszlifów z malarstwa olejnego)*, s. 77—85, 9 il. Artykuł omawia sposoby pobierania prób z obrazów, zatapiania w żywicy K115 (kompozycja żywicy poliestrowej i epoksydowej), szlifowania, polerowania i przygotowania szlifów cienkich z poprzecznych przekrojów warstw malarskich do przeglądania pod mikroskopem. Podaje typy mikroskopów odpowiednich do badania przekrojów cienkich warstw malarskich, rodzaje oświetlenia preparatów, stosowane powiększenia i technikę wykonywania fotografii wraz z obróbką negatywów. Omówiono szereg przykładów przekrojów poprzecznych na reprodukowanych fotografiach. Bibliografia 5 pozycji.

E. W. Arinuszka i F. B. Arakeljan. *Mietodika opriedielenija wodorastworimych wieszczestw. (Metodyka oznaczania substancji rozpuszczalnych w wodzie)*, s. 86—102. Przedstawienie toku analizy rozpuszczalnych składników zawartych w obrazach i eksponatach muzealnych, powodujących często ich niszczenie. Po omówieniu założeń analizy i objaśnieniu stosowanych w artykule terminów kolejno podano metodykę przygotowania próby (naważki), ekstrakcji składników rozpuszczalnych do wyciągu wodnego, prób na zawartość chlorków, siarczanów i wapnia, oznaczenie suchej pozostałości i straty w prażeniu, oznaczenie alkaliczności z rozpuszczalnych węglanów i dwuwęglanów, oznaczenie jonów chlorowych, siarczanowych, wapniowych, magnezowych, azotanowych i sodowych. Przytacza sposoby obliczania wyników i określania dokładności analizy oraz procentu błędu. Bibliografia 2 pozycje.

L. I. Woronina. *Niekotoryje swiedienija o gribach, razruszajuszczich proizwiedienija žiwopisi. (Wiadomości o grzybach niszczących dzieła malarstwa)*, s. 103—104. Podaje krótką charakterystykę biologiczną niektórych grzybów i ich gatunki, wyhodowane z posiewów uzyskanych z zarażonych dzieł malarstwa z wybrzeża Morza Bałtyckiego, Ukrainy, Bułgarii i Zakaukasia.

R. R. Jabrowa. *Issledowanije bumażnoj osnovy dla proizwiedenij iskusstwa. (Badania papierowego podłoża dzieł sztuki)*, s. 104—124. Charakterystyka różnych rodzajów papieru stosowanych w dziełach sztuki, produkcji radzieckiej i importowanych, z punktu widzenia odporności na żółknięcie i trwałości. Próby papieru poddawano intensywnemu działaniu czynników powodujących niszczenie papieru (ksenotest) i badano w związku z szybkością żółknięcia, składu włókna, jego sklejenia i odczynu pH papieru. W drugiej części artykułu autorka podaje sposoby obróbki papieru stosowanego w twórczości plastycznej i konserwacji dzieł sztuki celem zwiększenia jego odporności na żółknięcie. Zabezpieczenie to przeprowadza się roztworami odczynników zobojętniających. Bibliografia 12 pozycji.

M. K. Kalisz. *Izmienienije drewnich bronz wsledstwiije poczwiennoj korrozii. (Zmiany dawnych brązów wskutek korozji gruntowej)*, s. 125—148, 27 il. Zreferowano fizyczne i chemiczne procesy zachodzące w strukturze, składzie chemicznym stopu miedzi i cyny w czasie korozji obiektów zagrzebanych w gruncie. Omówiono skład chemiczny i własności chemiczne i fizyczne produktów korozji i ich wpływ na trwałość dawnych brązów. Wspomniano również własności ochronne i znaczenie estetyczne patyny dla zabytków z brązu. Na tak szerokim tle teoretycz-

nym podano zasady konserwacji i magazynowania zabytków z brązu pochodzących z wykopalisk. Bibliografia 18 pozycji.

E. K. Krollau. *Osobiennosti oswieszczenija razlicznich ekspozicij. (Właściwości oświetlenia różnych ekspozycji)*, s. 149—159, 1 il. Artykuł omawia problemy oświetlenia różnych ekspozycji łącznie z eksponatami wrażliwymi na światło. Dyskutując właściwości różnych rodzajów oświetlenia podaje charakterystyki źródeł światła, preferując oświetlenie sztuczne, przy zastosowaniu dobranych zestawów lamp jarzeniowych i żarowych. Bibliografia 5 pozycji.

E. K. Krollau. *Swietowej režim muzeja. (Zasady oświetlania w muzeach)*, s. 159—171, 1 il. Zreferowanie wyników badań intensywności oświetlenia przeprowadzonych w Państwowym Muzeum Rosyjskim. Obok podania normatywnych oświetlenia dla różnych kategorii obiektów, autor wysuwa postulaty odnośnie uregulowania kwestii oświetlenia w badanym pod tym kątem widzenia muzeum. Bibliografia 8 + 55 pozycji.

Informacja o konferencji pt. Konserwacja Zabytków Metalowych, 15.—17.I.1968, z podaniem wykazu wygłoszonych referatów, s. 172—173.

I. P. Gorin, Informacja o konferencji Komitetu Konserwatorskiego ICOM w Amsterdamie 14.—19.IX. (1969), s. 173—176.

Wspomnienie pośmiertne o W. S. Ljublinskijm s. 177—178.

Wskazówki dla autorów, notatki i spis treści.

Materiały instruktażowe dla zatrudnionych w muzealnych pracowniach konserwatorskich i laboratoriach. Zeszyt III. Moskwa, 1969, s. 59.

Zawiera:

1. Instrukcję o uszczelnianiu gablot muzealnych materiałem F.P., s. 1—17, 4 rys., 2 tabl.
2. Notatkę ku uwadze pracowników muzeów o zasadach kontroli warunków temperatury i wilgotności, s. 18—31, 5 tabl.
3. Wytyczne o przewietrzaniu pomieszczeń muzealnych, s. 32—59, 17 tabel.

Tom 22—23 (1970), 232 strony.

Ju. I. Grenberg. *Bibliograficzeskij Ukazatel Inostrannoju Literatury po Woprosam Issledowanija, Konserwacii i Restawracii Proizwedenij Iskusstwa i Pamiatnikow Kultury. Informator bibliograficzny literatury zagranicznej nt. badania i konserwacji dzieł sztuki i zabytków kultury*. Zeszyt II, pod redakcją I. P. Gorina.

Zeszyt I informatora opracowany również przez Ju. I. Grenberga, obejmujący pozycje 1—737 opublikowany został w tomie 12 (1964) Soobszczenij. Zeszyt II obejmuje pozycje od 738—1574. Zawiera omówienie literatury wydanej w latach 1961—1964 i omówienie wydawnictw nieperiodycznych za lata 1950—1960. Każdą notę bibliograficzną zaopatrzone w krótkie streszczenie.

Podział i systematyzacja materiału podobnie jak w zeszycie I obejmuje:

Część I. Przechowywanie w muzeach i ogólne zagadnienia konserwacji. — Ochrona zabytków kultury. Oświetlenie w muzeach. Ośrodki badań, laboratoria i pracownie konserwatorskie. Konferencje, szkolenie konserwatorów. Wystawy. Ogólne zasady konserwacji muzealiów, s. 5—42, poz. 738—898.

Część II. Malarstwo. — Materiały, przybory, technika. Badania metodami fizycznymi i chemicznymi.

Falszerstwa dzieł sztuki i ekspertyza naukowa. Ochrona przed szkodnikami biologicznymi. Konserwacja zabytków malarstwa. Ogólne zasady. Konserwacja płótna i drewna; parkietowanie. Konserwacja malarstwa temperowego, temperowo-olejnego, olejnego, sztalugowego. Konserwacja malarstwa enkaustycznego, ściennego i mozaik, s. 45—126, poz. 899—1206.

Część III. Ryciny, rękopisy i dokumenty. — Materiały i technika. Przechowywanie i konserwacja grafiki, rękopisów, dokumentów i pieczęci woskowych. Zwalczanie szkodników biologicznych, s. 129—146, poz. 1207—1273.

Część IV. Rzeźba, rzemiosło artystyczne, archeologia. — Materiały i technika rzeźby i rzemiosła artystycznego, zabytki ze skóry, lak, szkła i ceramiki, kamienia, metalu. Badanie zabytków rzeźby, rzemiosła artystycznego i archeologii, ogólne zasady, tkaniny, drewno, szkło i ceramika, kamień i gips, metal. Konserwacja zabytków rzeźby, rzemiosła artystycznego i archeologii; ogólne zasady, konserwacja tkanin, skóry, drewna, kość, szkła, ceramiki, kamienia i gipsu, metalu, s. 149—221, poz. 1274—1574.

Indeks nazwisk autorów, wykaz przeglądanych wydawnictw, s. 222—230.

Uwaga

Annotirannyj Bibliograficzeskij Ukazatel Inostrannyj Literatury po Woprosam Konserwacii i Restawracii Proizwedenij Iskusstwa i Pamiatnikow Kultury. (Opatrzone notami informator bibliograficzny zagranicznej literatury nt. konserwacji dzieł sztuki

i zabytków kultury). Zeszyt III. Opracował Ł. W. Wołkow. Wyd. Ministerstwo Kultury ZSRR, Wszechzwiązkowe Centralne Laboratorium Naukowo-Badawcze Konserwacji Muzealnych Zabytków Sztuki (WCNILKR), Moskwa 1970, 277 stron, technika powielaczowa. Obejmuje pozycje od 1575—2023 omawiające literaturę wydaną w latach 1965—1968. Każda pozycja oprócz noty bibliograficznej zawiera streszczenie. Zachowano zasadę układu i systematyzacji materiału przyjętą w zeszytach I i II; kolejne części zawierają noty i krótkie streszczenia literatury dotyczącej nast. zagadnień:

Część I. Ochrona zabytków kultury i przechowywanie ich w muzeach, s. 4—32, poz. 1575—1639.

Część II. Malarstwo, s. 35—142, poz. 1640—1859.

Część III. Ryciny, rękopisy i dokumenty, s. 145—153, poz. 1860—1879.

Część IV. Rzeźba, rzemiosło artystyczne i archeologia, s. 156—222, poz. 1880—2023.

Indeks nazwisk autorów, s. 223—236.

Wykaz przeglądanych wydawnictw periodycznych i nieperiodycznych (z polskich umieszczono: Bibliotekę Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Ochronę Zabytków i Materiały Zachodnio-Pomorskie), s. 237—239.

Rejestr tłumaczeń wykonanych przez oddział informacji naukowej WCNILKR, s. 240—275, poz. 224—366. (Poprzednie odcinki rejestru tłumaczeń zostały opublikowane w *Soobszczeniach*, t. 4, 7, 17—18).

Janusz Lehmann

RECENZJA

Paul Gaudel: *Bibliographie der archäologischen Konservierungstechnik. Zweite erweiterte Ausgabe*. „Ergänzungsbände des Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte”, 2: 1969, 374 strony.

Jest to drugie, rozszerzone wydanie opublikowanej dziesięć lat wcześniej przez tegoż autora pierwszej próby zestawienia literatury poświęconej konserwatorstwu archeologicznemu (P. Gaudel: *Bibliographie der archäologischen Konservierungstechnik*. „Berliner Blätter für Vor- und Frühgeschichte”, 8: 1959. Por. „Ochrona Zabytków”, XIX (1966), nr 4, s. 81). Przed pojawieniem się drugiego wydania ukazały się przygotowane przez R. D. Blecka kolejne bibliografie poświęcone zastosowaniu chemii w konserwatorstwie (R. D. Bleck: *Bibliographie der archäologisch-chemischen Literatur*. „Beiheft zu Alt-Thüringen”, 1966; tenże: *Chemie in der Konservierung*. *Bibliographie naturwissenschaftlicher Konservierungsverfahren I*. „Neue Museumskunde”, XI (1968), 3; — II. Tamże, XII (1969), 1) niezmiernie cenne ze względu na konieczność aktualnej informacji związanej ze stałym rozwojem badań nad tworzywami sztucznymi i ich użyciem w technice konserwatorskiej (por. stałe działy bibliograficzne w naszym czasopiśmie).

Sygnalizowana bibliografia Gaudela powtarza pozycje zebrane w pracy z 1959 r. i uzupełnia je pracami z lat 1960—1966. Każda nowo uwzględniona praca poza pełnym opisem bibliograficznym zaopatrzona została w kilkudziesięciu omówienie jej treści. Tytuły wszystkich pozycji obcojęzycznych zostały przetłumaczone na język niemiecki. Tytuły z wydania pierwszego powtórzono w niemieckim tłumaczeniu z podaniem

roku publikacji i odsyłaczem do wydania pierwszego, w którym znajdują się ich krótkie omówienia.

Bibliografię opracowano w układzie rzeczowo-przedmiotowym przy zachowaniu jednolitego charakteru poszczególnych działów i poddziałów znacznie rozbudowanych w stosunku do wydania pierwszego. Słótowe przedstawienie układu bibliografii pozwoliło zainteresowanym dokładniej zorientować się w jej treści:

I. Prace ogólne, 1 — przeglądy, podręczniki, bibliografie, 2 — literatura pomocnicza z zakresu nauk przyrodniczych i technicznych, 3 — historia technik, 4 — chemia i fizyka w technice archeologicznej, 5 — metody badawcze, 6 — archeologia podwodna, 7 — technika wykopaliskowa, 8 — metody preparatorskie, 9 — dokumentacja, badania, analizy, 10 — rentgen, 11 — fotogrametria i pomiary, 12 — lakiery, 13 — pobieranie i przechowywanie próbek do oznaczeń materiału i wieku, 14 — zastosowanie próżni, 15 — zastosowanie ultradźwięków,

II. Odnowianie i konserwacja materiałów, A — pochodzenia nieorganicznego, 1 — metale, 2 — żelazo, 3 — miedź, brąz, 4 — metale szlachetne, 5 — ołów, 6 — cynk i cyna, 7 — monety, 8 — szkło, 9 — ceramika, 10 — kamień, cegła, zaprawy, 11 — rzeźby, przedmioty kamienne, 12 — wielkie budowle kamienne, murywane, 13 — rekonstrukcja i przenoszenie malarstwa ściennego, 14 — przenoszenie i uzupełnianie mozaik, B — przedmioty pochodzenia organicznego, 1 — tekstylia, 2 — drewno, 3 — kość, róg, kość słoniowa, 4 — skóra, 5 — mumie i mumie bagienne, 6 — pergamin, papirus, papier,